

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

A. Mikolaets,
Ph.D., lecturer, Interregional Academy of Personnel Management

HISTORICAL ASPECTS OF EFFECTIVE INTERACTION OF THE STATE AND CIVIL SOCIETY

Зазначено, що у політичній думці України ідеї громадськості знаходили відображення в цілому історично сформовану соціальну, політичну і культурно-релігійну практику країни, в якій суспільні цінності превалювали над цінностями індивідуальними. Ідеї та концепції громадськості розвиваючись, набували нових рис на кожному етапі еволюції людства і наукової думки.

Визначено, проблема врегулювання нерівності в сфері ресурсів стає основою в неоліберальній ідеології. Для вирішення цієї проблеми представники неолібералізму розробляють складну систему інститутів, спрямовану на компенсацію і задоволення інтересів найменш заможних верств населення, намагаючись зробити таку систему компенсацій сумісною з системою свобод. У результаті громадськість прагне до створення відносин рівних індивідів, що володіє рівними системами свобод для всіх. Така система призводить до того, що в стосунках: громадянин — суспільство — держава відбувається зміщення в бік суспільства, де переважаючим стає не тільки рівність можливостей і здібностей, а й рівність ресурсів. Внаслідок цього, громадськість будується по комунітарному типу, в якому одну з головних ролей починають грати групи інтересів і громадські організації.

Запропоновано виділити чотири ідейно-політичні доктрини громадянського суспільства: ліберально демократичну; соціал-демократичну концепції "демократичного соціалізму" і "соціалістичного громадянського суспільства"; авторитарно-буржуазну (доктрина "державного капіталізму") і авторитарно-соціалістичну (доктрина "державно-бюрократичного соціалізму").

It is noted that in the political thought of Ukraine, the ideas of the public were reflected in the whole historically formed social, political, and cultural-religious practices of the country in which social values prevail over individual values. Ideas and concepts of the public developing, acquired new features at every stage of the evolution of humanity and scientific thought.

It is determined that the problem of regulation of inequality in the sphere of resources becomes the basis of neo-liberal ideology. To address this problem, neoliberalists are developing a complex system of institutions aimed at compensating and satisfying the interests of the poorest people, trying to make such a system of compensations compatible with the system of freedoms. As a result, the public seeks to establish relations of equal individuals with equal systems of freedoms for all. This system leads to the fact that in relations: the citizen — society — the state is shifting towards a society, where the prevailing not only equality of opportunities and abilities, but also and equality of resources. As a result, the community is built on a communitarian type, in which one of the main roles is starting to play a group of interests and civic organizations.

It is proposed to highlight four ideological and political doctrines of civil society: liberal democratic; the social democratic concept of "democratic socialism" and "socialist civil society"; authoritarian-bourgeois (the doctrine of "state capitalism") and authoritarian-socialist (the doctrine of "state-bureaucratic socialism").

Ключові слова: громадське суспільство, держава, суспільні цінності, ідейно-політичні доктрини, соціал-демократична концепція, соціалістично-громадянського суспільства, авторитарно-буржуазна доктрина.

Key words: civil society, state, social values, ideological and political doctrines, social democratic concept, socialist-civil society, authoritarian bourgeois doctrine.

ВСТУП

Ефективна взаємодія держави і громадянського суспільства є однією з важливих передумов розвитку демократії. Успішність цієї взаємодії зумовлюється постійним діалогом, удосконаленням практики взаємовідносин, активною участю громадян у державних справах. Загалом взаємовідносини і взаємовплив грома-

дянського суспільства і державної влади є визначальним фактором у забезпеченні демократичного розвитку країни, визначеного в Конституції України (ст. 1) як створення "суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави". Природно, що реалізація цієї конституційної мети і є змістом діяльності українського громадянського суспільства. Саме ця обстави-

на зумовлює партнерство та діалог органів влади і громадськості, що потребує свого дослідження.

У вітчизняній політичній думці також обговорювалася проблема взаємини держави і суспільства, однак тут найбільш широко представлено патерналістський напрямок, обґрунтовує абсолютну владу князя або царя, засновану на батьківське піклування про своїх підданих. Ці ідеї стали магістральним напрямом в політичній думці Київської Русі. Важливе місце в історії політичної думки України займають "Слово про закон і благодать" Іларіона, "Повість временних літ" Нестора, "Моління Данила Заточника".

Центральною темою такого твору, як "Моління Данила Заточника" (XII — початок XIII ст.) є єдиновладдя князя і необхідність проведення виваженої розумної політики. Він застерігає князя від захоплення багатством і закликає його в своєму правлінні спиратися на дрібних і середніх феодалів. Бояри повинні бути відсторонені від влади. Данило Заточник стверджує, що краще служити князю в постолах і ряднині, ніж боярину в червоних чоботях і пурпуровій одязі Радників він рекомендує брати князю не за посадою, а за освітою і розумом, а народу почуття і служити князю.

Ідеї освіченого абсолютизму в Україні заснованого на праві відображені в спробі Катерини II провести ряд соціально-політичних реформ, які так і не були реалізовані. У своїх "Наказ комісії про твір проекту нового Уложення" вона писала: "Треба, щоб закони, бож можливо, охороняли безпеку кожного особливо громадянина". "Рівність всіх громадян полягає в тому, що б все схильні до були тим же законам".

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми проведення діалогу органів влади з громадськістю в системі державного управління розглядають такі вітчизняні вчені, як: Е. Афонін, О. Бабінова, Р. Войтович, Л. Гонюкова, О. Крутій, В. Надрага та ін. Так, наприклад, О. Бабінова досліджує елементи, принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю, Р. Войтович висвітлює механізми реалізації зв'язків з громадськістю, Е. Афонін, Р. Войтович та Л. Гонюкова розглядають громадську участь у творенні та здійсненні державної політики, О. Крутій досліджує діалогову взаємодію органів державної влади з громадськістю, В. Надрага розглядає взаємодію владних структур і громадських організацій як засіб підвищення ефективності управління на регіональному рівні.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначити та комплексно проаналізувати основні положення еволюції поглядів ефективної взаємодії держави і громадянського суспільства, як однієї з важливих передумов розвитку демократії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Г. Калінічева розглядаючи взаємини держави і громадянського суспільства, вважає, що домінуюче значення належить громадянському суспільству, бо тут "знаходиться головний центр людської волі" [1].

Громадськість, за Г. Калінічева, визнаючи самоцінність особистості, її права і свободи, в той же час,

акцентує увагу на відповідальності громадянина і необхідності виконання ним обов'язків: "Свобода людська є свобода розумно-морального істоти [1]. Людина має права, тому що має обов'язки. Навпаки, він має обов'язки, тому що має права: якби він не був суб'єктом вільним, маючи права, то з нього не можна було б вимагати виконання обов'язків. Обидва обумовлюють один одного" [1]. Держава і громадськість є єдиними цілим, проте в силу своєї сутності, держава прагне до придушення прав і свобод особистості. Тому необхідно розвивати всі можливі передумови для розвитку громадянського суспільства, яке може позитивно впливати на державу. Однак цивільне суспільство, розвиваючи приватні відносини: економічні, інтелектуальні, моральні, релігійні, потребує допомоги держави, яке здатне забезпечити програму ефективних реформ модернізації, створюючи умови для утвердження громадянського суспільства. Це можливо тому, відповідно до теорії Чичеріна, що держава не просто установа, апарат, а владний союз землі, народу і верховній владі. Таким чином, держава і громадськість — це протилежні і взаємопов'язані сторони вільного демократичного суспільства.

Ткачук М., досліджуючи генезис інституту держави, зазначає, що за допомогою процесів соціальної самоорганізації і самоврядування здійснюється рух до держави-корпорації, антиподом якого є держава-установа [3]. Відповідно до його поглядів, держава — це структура, яка об'єднує в єдину цілісність окремих індивідів. "У чому ж полягає суть держави? У чому його єдина і об'єктивна мета? Сутність держави полягає в тому, що всі його громадяни мають і визнають, крім своїх різних і приватних інтересів і цілей, — ще єдиний інтерес і єдину мету, а саме: загальний інтерес і спільну мету, бо держава — є якась духовна громада.

Багато особисті або приватні інтереси не зникають; вони залишаються, і громадяни продовжують їх переслідувати. Люди залишаються конкурентами, але не стають співробітниками, вони виступають як приватні особи, але не як громадяни. І внутрішня установка їх особистості не має ні політичної, ні державної складової. Бо політика є солідарна діяльність заради єдиної і спільної мети. Без загального інтересу, без загальної (тобто всім загальної) мети, без солідарності держава не може існувати".

Розглядаючи питання про державу і громадянськість, він зазначає: "Чи може бути названий громадянином той, хто не приймає мети своєї держави? Така людина може жити в країні, працювати або торгувати; але в чому ж буде виражатися його громадянство, якщо йому немає діла до інтересу, до мети, до завдання, до долі даного народу і держави? А щоб стати громадянином, він повинен прийняти інтереси держави, бо він приймає свої власні".

У політичній думці України ідеї громадськість знаходили відображення в цілому історично сформовану соціальну, політичну і культурно-релігійну практику країни, в якій суспільні цінності превалювали над цінностями індивідуальними.

Ідеї та концепції громадськість розвиваючись, набували нових рис на кожному етапі еволюції людства і наукової думки.

До ХХ ст. склалися англійська, французька та німецька моделі, які можна звести до однієї західної концепції громадянського суспільства. Ідея громадськості протягом останніх десятиліть розширювалася і поглиблювалася, доповнювалася ідеями демократії заснованої на політичному плюралізмі та партнерстві конкуруючих соціальних груп, обмеження державної влади встановленими правовими нормами, індивідуальної свободи людини, розширення демократії в соціально-му плані.

Значний вплив на формування і генезис концепції громадськості зробили ідеї лібералізму. При цьому особливий інтерес викликають зміни, які пройшли в другій половині ХХ ст., коли в самій ідеології лібералізму відбулися серйозні трансформації, пов'язані з переосмисленням понять свободи і рівності. В результаті цього в самому лібералізмі виник ряд течій, які умовно можна розділити на два напрямки: класичний сучасний лібералізм [3].

Класичний сучасний лібералізм, досліджуючи переваги і недоліки громадянського суспільства, основний акцент робить на волі людини і громадянина. Н. Дацій розрізняє два поняття свободи: "негативне" і "позитивне" [2, с. 32]. Перше з них полягає у відповіді на питання: "чи ж простір, в рамках якого людина або група людей може зробити, що завгодно або бути таким, яким воно хоче бути?"

Друге виникає з передумови; "Де джерело тиску або втручання, яке змусить когось робити те, а не це чи бути таким, а не іншим?" громадськості, згідно з цим підходом, тільки в тому випадку забезпечує права і свободи людини і громадянина, коли воно являє собою союз автономних особистостей [2]. Невтручання в особисту свободу людини призводить до ситуації, коли акцент зміщується з товариства на окремого індивіда, що призводить до протиставлення суспільства з інтегрованими в нього незалежними індивідами і держави.

У руслі цієї концепції людина розуміється як громадянин, що володіє свободою в рамках певної області, в межах якої ніхто і ніщо не може йому перешкоджати реалізовувати свою свободу. Однак це несе в собі і потенційні ризики, головним з яких є соціальна незахищеність суспільства. Така свобода автоматично призводить до поглиблення соціальної нерівності у суспільстві, пов'язаного в першу чергу з нерівністю ресурсів.

Проблема врегулювання нерівності в сфері ресурсів стає основою в неоліберальної ідеології. Для вирішення цієї проблеми представники неолібералізму розробляють складну систему інститутів, спрямовану на компенсацію і задоволення інтересів найменш заможних верств населення, намагаючись зробити таку систему компенсацій сумісною з системою свобод. У результаті громадськість прагне до створення відносин рівних індивідів, що володіє рівними системами свобод для всіх.

Така система призводить до того, що в стосунках: громадянин — суспільство — держава відбувається зміщення в бік суспільства, де переважаючим стає не тільки рівність можливостей і здібностей, а й рівність ресурсів. Внаслідок цього, громадськість будується по комунітарному типу, в якому одну з головних ролей починають грати групи інтересів і громадські організації.

Змістом цього процесу стає переосмислення поняття цивільних прав. Громадянство отримує новий зміст і стає юридично закріпленим правом громадянина на отримання безкоштовних послуг, таких як отримання безкоштовної освіти, медичної допомоги, пенсії від держави. Формується "соціальна держава", що характеризується змінами в бюджетній сфері і державним перерозподілом коштів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, саме поняття громадськості переживає ряд серйозних соціальних і концептуальних перетворень. З спільноти соціальних індивідів воно трансформується в сукупність інститутів, націлених не лише на задоволення інтересів громадян суспільства, а й на забезпечення найменш імущих його верств. Громадськість перестає виконувати тільки "природну" функцію, спрямовану на визначення і передачу інтересів через різні інституційні групи на рівень держави. Громадськість не тільки створює норми і цінності, спрямовані на отримання легітимної санкції з боку держави, а й націлене на інтегрування суспільства і утворення певного соціального середовища.

Таким чином, у політичній думці можна виділити чотири ідейно-політичні доктрини громадянського суспільства: ліберально демократичну; соціал-демократичну концепції "демократичного соціалізму" і "соціалістичного громадянського суспільства"; авторитарно-буржуазну (доктрина "державного капіталізму") і авторитарно-соціалістичну (доктрина "державно-бюрократичного соціалізму").

Література:

1. Калінічева Г. Державна політика підтримки розвитку організацій громадянського суспільства в країнах ЦСЄ / Г. Калінічева. — Режим доступу: www.viche.info/journal/3898
2. Дацій Н.В. Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави / Н. В. Дацій // Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук. пр. — Х.: Міськдрук, 2015. — Вип. 4 (1). — С. 25—34.
3. Ткачук М. Держава та громадянське суспільство. Динаміка їхньої взаємодії в Україні / М. Ткачук. — Режим доступу: www.spa.ukma.edu.ua/article.php?story=20080229164910728

References:

1. Kalinicheva, H. (2003), "State Policy for Supporting the Development of Civil Society Organizations in CEE Countries", available at: www.viche.info/journal/3898 (Accessed 19 January 2018).
2. Datsij, N.V. (2015), "World experience of the formation and development of civil society and social state", *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy*, vol. 4 (1), pp. 25—34.
3. Tkachuk, M. (2005), "State and civil society. Dynamics of their interaction in Ukraine", available at: www.spa.ukma.edu.ua/article.php?story=20080229164910728 (Accessed 15 January 2018).
Стаття надійшла до редакції 22.01.2018 р.